

## KIRJALLINEN KYSYMYS 663/2004 vp

### Rauhanturvatehtävissä pidätettyjen henkilöiden luovuttaminen

#### *Eduskunnan puhemiehelle*

Olemme huolissamme siitä, että osallistuessaan kansainvälisiin rauhanturvatehtäviin suomalaiset rauhanturvaajat saattavat joutua tilanteisiin, joissa edellytetään heidän pidättämänsä henkilön luovuttamista Yhdysvaltain asevoimille tai Yhdysvaltain muille pakkotoimia käyttäville viranomaisille tai että jollekin kolmannelle osapuolelle luovutettu henkilö päätyy edelleen Yhdysvaltojen viranomaisten haltuun.

Tällainen tilanne voisi olla olemassa esimerkiksi Afganistanissa, jossa on suomalaisia rauhanturvaajia.

Yhdysvaltain hallitus on todennut, että Geneven sopimukset eivät koske sen hallussa olevia, terroristeiksi tai laittomiksi taistelijoiksi luokiteltuja pidätettyjä. Tämän jo yksinään luulisi asettavan kaikenlaisen luovuttamisen kyseenalaiseksi.

Sen ohella, että Kansainvälinen Punainen Risti ja Amnesty International ovat kiinnittäneet huomiota pidätettyjen epäasialliseen kohteluun, myös yhdysvaltalainen ja brittiläinen lehdistö ovat laajasti kuvanneet amerikkalaisten sotilasyritykset viranomaisten suorittamaa kidutusta järjestelmään liittyvänä eikä vain yksittäisten sotilaiden hairautumisena Irakin Abu Ghraibissa. Kyse on vankien nöyryyttämisestä, huputtamisesta, alistamisesta kylmyydelle ja kuumuudelle, valeloituksista, pahoinpitelystä, pitämisestä sidotuna tuskallisessa asennossa samoin kuin lääkeyrityksen epämisestä jne. Tutkinnassa lieenee tällä hetkellä 37 pidätetyn ei-luonnollinen ja ainakin

osassa tapauksia aivan ilmeisesti pidätetyn kohtelusta pidätyksen aikana aiheutunut kuolema.

Yhdysvaltain sotilas- ja muut viranomaiset pitävät terrorismista epäiltyjä pidätettyinä useissa tukikohdissa eri puolilla maailmaa Yhdysvaltain tavanomaisen lainkäyttöalueen ulkopuolella. Kaikissa näissä paikoissa on syytä epäillä käytetyn ja käytettävän kidutusta ja siihen rinnastettavia menetelmiä. Tämän lisäksi tiedotusvälineissä on aika ajoin väitetty Yhdysvaltain toimittavan epäiltyjä kuulusteltavaksi maihin, joiden yleisesti tiedetään harjoittavan raakaa kidutusta.

Yhdysvaltain Office of Legal Counselin johtajan — tehtävä vastaa osittain Suomen oikeuskanslerin tehtäviä — Jay S. Bybeen 1.8.2002 päivätty muistio "Standards of Conduct for Interrogations under 18 U.S.C. §§ 2340—2340A" rajaa mm. kidutuksen vain äärimmäisimpiin tekoihin, mm. sietämättömään kipuun, joka rinnastuu vakavaan vammaan, elimen menetykseen yms. Sen lisäksi muistiossa katsottiin, että Yhdysvaltain kidutusta koskeva lainsäädäntö tai kansainväliset sopimukset eivät rajoita Yhdysvaltain presidentin perustuslaillista valtaa puolustusvoimien ylipäällikkönä (The President's Commander-in-Chief Power) määrätä vihollissotilaiden taistelijoitten kuulustelemista tiedustelutiedon saamiseksi vihollisen sotilaallisista suunnitelmista.

Irakin osalta vankien kohtelua on kuvattu ns. Taguban raportissa (ARTICLE 15—6 INVESTIGATION OF THE 800th MILITARY POLICE BRIGADE).

Kidutusta on kuvattu myös mm. seuraavissa lehtiartikkeleissa:

— CIA Puts Harsh Tactics On Hold, Memo on Methods Of Interrogation Had Wide Review By Dana Priest, Washington Post, Sunday, June 27, 2004;

— Abuse of Captives More Widespread, Says Army Survey, By DOUGLAS JEHL, STEVEN LEE MYERS and ERIC SCHMITT, The New York Times, May 26, 2004

— Afghan Deaths Linked to Unit at Iraq Prison, By DOUGLAS JEHL and DAVID RODE, The New York Times, Published: May 24, 2004

— THE GRAY ZONE, by SEYMOUR M. HERSH, The New Yorker, Issue of 2004-05-24

— US tortured Afghanistan detainees, Duncan Campbell and Suzanne Goldenberg, June 23, 2004, The Guardian

— They said this is America... if a soldier orders you to take off your clothes, you must obey... We know about Guantánamo and Abu Ghraib, but until now Bagram and America's secret network of Afghan jails have come under little scrutiny. In a major investigation, Duncan Campbell and Suzanne Goldenberg discovered a familiar pattern of violent abuse and sexual humiliation; Duncan Campbell and Suzanne Goldenberg, June 23, 2004, The Guardian

— Torture Policy, Editorial, The Washington Post, June 16, 2004; Page A26

— So Torture Is Legal? By Anne Applebaum, The Washington Post, June 16, 2004;

— Lone Star Justice, Alberto Gonzales' strange views of international law. By Alan Berlow, The Slate, Updated Tuesday, June 15, 2004

— The Roots of Torture, The road to Abu Ghraib began after 9/11, when Washington wrote new rules to fight a new kind of war. A NEWSWEEK investigation, By John Barry, Michael Hirsh and Michael Isikoff

— US forces were taught torture techniques; Soldiers' accounts reveal widespread use of sleep deprivation and mock executions, Suzanne Goldenberg in Washington, Friday May 14, 2004, The Guardian

— Justice Dept. Memo Says Torture 'May Be Justified' By Dana Priest, The Washington Post, June 13, 2004;

— Rumsfeld Defends Rules for Prison, Senators Question Interrogation Guidelines, By Dana Priest and Dan Morgan, Washington Post, Thursday, May 13, 2004; Page A01

— Harsh C.I.A. Methods Cited in Top Qaeda Interrogations, By JAMES RISEN, DAVID JOHNSTON and NEIL A. LEWIS, The New York Times, Published: May 13, 2004

— Rumsfeld Defends Rules for Prison, Senators Question Interrogation Guidelines, By Dana Priest and Dan Morgan, Washington Post Staff Writers, Thursday, May 13, 2004; Page A01

— EDITORIAL, The Abu Ghraib Spin, The New York Times, Published: May 12, 2004

— Boy, 16, 'was subjected to mock execution by US interrogators', By Justin Huggler in Baghdad, The Independent, 10 May 2004

— Pentagon Approved Tougher Interrogations, By Dana Priest and Joe Stephens, Washington Post Staff Writers, Sunday, May 9, 2004; Page A01

— UK forces taught torture methods, David Leigh, Saturday May 8, 2004, The Guardian

— Interrogation Methods in Iraq Aren't All Found in Manual, By DON VAN NATTA Jr., The New York Times, Published: May 7, 2004

— Violations were 'tantamount to torture', Red Cross report Some coalition units routinely engaged in brutality, humiliation and excessive use of force, says damning ICRC study, Saturday May 8, 2004, The Guardian

— General Suggests Abuses at Iraq Jail Were Encouraged, By PHILIP SHENON, The New York Times, Published: May 2, 2004.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitämme valtioneuvoston asianomaisen jäsenen vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

*Onko hallitus tietoinen, että Yhdysvaltain oikeusministeriön Office of Legal Counselin johtaja, joka rinnastuu meil-*

*lä eräiltä osin oikeuskansleriin, on katsonut, että Yhdysvaltain oma kidutuksen vastainen lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset eivät rajoita Yhdysvaltain presidentin oikeuksia määrätä vihollisen taistelijoiden kuulusteluista,*

*ovatko suomalaiset rauhanturvaajat Afganistanissa tai muualla luovuttaneet*

*pidättämiään henkilöitä joko suoraan tai välillisesti Yhdysvaltain sotilasviranomaisille tai muille pakkokeinoja käyttäville Yhdysvaltain viranomaisille ja*

*miten jatkossa aiotaan suhtautua luovutuksiin?*

Helsingissä 9 päivänä syyskuuta 2004

Minna Sirnö /vas  
Outi Ojala /vas  
Kari Uotila /vas  
Erkki Virtanen /vas  
Jaakko Laakso /vas  
Mikko Immonen /vas  
Esko-Juhani Tennilä /vas  
Markus Mustajärvi /vas  
Annika Lapintie /vas

Suvi-Anne Siimes /vas  
Matti Korhonen /vas  
Iivo Polvi /vas  
Matti Kauppila /vas  
Matti Kangas /vas  
Veijo Puhjo /vas  
Pentti Tiusanen /vas  
Anne Huotari /vas

***Eduskunnan puhemiehelle***

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Herra puhemies, olette toimitanut valtioneuvoston asianomaisen jäsenen vastattavaksi kansanedustaja Minna Sirnön /vas ym. näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 663/2004 vp:

*Onko hallitus tietoinen, että Yhdysvaltain oikeusministeriön Office of Legal Counselin johtaja, joka rinnastuu meillä eräiltä osin oikeuskansleriin, on katsonut, että Yhdysvaltain oma kidutuksen vastainen lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset eivät rajoita Yhdysvaltain presidentin oikeuksia määrätä vihollisen taistelijoiden kuulusteluista,*

*ovatko suomalaiset rauhanturvaajat Afganistanissa tai muualla luovuttaneet pidättämiään henkilöitä joko suoraan tai välillisesti Yhdysvaltain sotilasviranomaisille tai muille pakkokeinoja käyttäville Yhdysvaltain viranomaisille ja*

*miten jatkossa aiotaan suhtautua luovutuksiin?*

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Aseellisen konfliktin oloissa vangittujen henkilöiden kohtelusta on määräyksiä sotavankien kohtelua koskevassa III Geneven sopimuksessa, siviilihenkilöiden suojelemista koskevassa IV Geneven sopimuksessa vuodelta 1949 (SopS 7—8/1955) samoin kuin Geneven sopimusten vuoden 1977 I lisäpöytäkirjassa (SopS 81—82/1980). Myös eräät ihmisoikeussopimukset, erityisesti kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 7—8/1976) samoin kuin kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen

tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämisestä tehty yleissopimus (SopS 59—60/1989) sisältävät tältä kannalta merkityksellisiä määräyksiä.

Geneven III sopimuksen mukaista suojaa sotavankina nauttivat valtion asevoimissa taistelleet henkilöt samoin kuin eräät näihin rinnastettavat henkilöt. Mikäli on epäselvyyttä siitä, onko taistelukentältä vangittu henkilö oikeutettu sotavangin asemaan, asia on saatettava asianmukaisen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Siviilihenkilöt nauttivat Geneven IV sopimuksen antamaa suojaa. Tämä koskee myös sellaisia taisteluihin osallistuneita henkilöitä, jotka ovat aseellisen konfliktin oloissa joutuneet muun kuin kotivaltionsa viranomaisten vangitsemiksi ja jotka eivät ole oikeutettuja sotavangin asemaan.

Lisäksi vastapuolen viranomaisten pidättämiä tai vangitsevia henkilöitä, jotka eivät Geneven sopimusten nojalla nauti kattavampaa suojaa, koskee Geneven sopimusten I lisäpöytäkirjan 75 artikla. Artiklan mukainen suoja koskee mm. sabotöörejä, vakoojia ja muita henkilöitä, joita voidaan kutsua laittomiksi taistelijoiksi. Tällaisia henkilöitä on kaikissa olosuhteissa kohdeltava inhimillisesti. 75 artikla kieltää paitsi vapaudenriiston kohteena olevien henkilöiden surmaamisen, kidutuksen ja ruumiilliset rangaistukset myös kaiken heidän fyysiseen tai psyykkiseen hyvinvointiinsa kohdistuvan väkivallan. Myös henkilökohtaisen arvokkuuden loukkaaminen ja nöyryyttävä tai alentava kohtelu on artiklan mukaan kielletty. Sotarikoksiin syylliset henkilöt on tuomittava puolueettomassa, säännönmukaisesti perustetussa tuomioistuimessa.

Ihmisoikeudet — mm. kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus — ovat voimassa myös aseellisen konfliktin tilanteissa, mutta

sikäli kuin humanitaarisen oikeuden sopimukset sisältävät täsmällisempiä määräyksiä, kuten esimerkiksi sotavankien kohtelusta, niiden säännökset ovat ensisijaisia. Kidutuksen vastaisen yleissopimuksen 2 artikla toteaa, että mitkään poikkeukselliset olosuhteet kuten sota tai sodan uhka, sisäinen poliittinen levottomuus tai muu julkinen hätätila eivät oikeuta kidutuksen käyttämistä. Ihmisoikeusmääräykset ja humanitaarisen oikeuden määräykset ovat monessa tilanteessa päällekkäisiä ja vahvistavat toisiaan. Ihmisyksilön suojaa koskevat kansainvälisen oikeuden perusperiaatteet soveltuvat lisäksi kaikkiin aseellisiin konflikteihin riippumatta siitä, onko jostain tietystä tapauksesta olemassa nimenomaisia sopimusmääräyksiä ja onko selkkauksen osapuoli sitoutunut niihin. Tämän ns. Martensin lausekkeen mukaisesti ei voida lähteä siitä, että nimenomaisen sopimusmääräyksen puuttuessa kaikki toimet olisivat sallittuja.

Yhdysvallat on ratifioinut III ja IV Geneven sopimuksen samoin kuin kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen sekä kidutuksen vastaisen yleissopimuksen. Yhdysvallat ei ole ratifioinut Geneven sopimusten I lisäpöytäkirjaa, mutta on vahvistanut virallisesti pitävänsä sen 75 artiklaa tapaoikeudellisesti sitovana. Yhdysvaltain oikeusministeriön Office of Legal Counselin muistiossa (22.1.2002), johon kysymyksessä viitataan, katsotaan kuitenkin, että Yhdysvaltain presidentillä olisi valtionsisäiseen lainsäädäntöön perustuva oikeus poiketa Yhdysvaltoja sitovista sopimusmääräyksistä. Samoin katsotaan, että kansainvälinen tapaoikeus ei valtionsisäisen lainsäädännön nojalla sitoisi presidenttiä.

Tähän on syytä todeta, että kansainvälisessä oikeudessa on vakiintunut periaate, jonka mukaan valtio ei voi vetoamalla sisäiseen lainsäädäntöönsä vapautua kansainvälisoikeudellisesta velvoitteesta. Tämä koskee niin sopimusmääräyksiä kuin tapaoikeuttakin. Valtiosopimus oikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen 27 b artiklan mukaan sopimuspuoli ei voi vedota sisäisen oikeutensa määräyksiin perusteena valtiosopimuksen täyttämättä jättämiselle. Valtio ei myöskään voi välttää velvoitteen rikkomisesta

aiheutuvaa vastuuta sisäiseen lainsäädäntöönsä vetoamalla. YK:n kansainvälisen oikeuden toimikunnan valtiovastuuta koskevan kodifikaation 3 artiklan mukaan teon oikeudenvastainen luonne määräytyy kansainvälisestä oikeudesta, eikä saman teon määrittelemisellä valtionsisäisen oikeuden mukaan lailliseksi ole tähän vaikutusta.

Office of Legal Counselin muistiossa lähdetään lisäksi virheellisesti siitä, että kansainväliset sopimukset, joiden sopimuspuolena Al Qaida-järjestö ei voi olla ei-valtiollisena toimijana, eivät suojaisi sen jäseniä. Todettakoon, että humanitaarisen oikeuden sopimusten ihmisyksilön suojaa koskevat määräykset eivät perustu valtioiden väliseen vastavuoroisuuteen. Muistiossa oletetaan myös, että henkilöt, jotka eivät nauti Geneven III sopimuksen mukaista suojaa sotavankeina, jäävät koko Geneven sopimusjärjestelmän ulkopuolelle. Edellä sanotun mukaisesti tällaisia henkilöitä tulisi kuitenkin kohdella Geneven IV sopimuksen mukaisesti siviileinä silloin, kun he ovat konfliktin toisen osapuolen vangitsemia.

Hallitus on seurannut huolestuneena kannanottoja, joiden mukaan vangitun henkilön kohtelu olisi riippuvainen henkilön oikeudellisesta asemasta, ja on tuonut useassa kansainvälisessä yhteydessä esille huolensa taistelukentällä vangittujen henkilöiden kohtelusta samoin kuin muista tiedoista, joiden mukaan vankien ihmisoikeuksia on loukattu. Hallitus on huolissaan väitteistä, joiden mukaan taistelijoiden ja siviilien välillä olisi aseellisessa konfliktissa kolmas henkilökategoria, jolla ei ole perusoikeuksia eikä kelpoisuutta asianmukaiseen oikeusprosessiin. Niin siviilivankeja kuin taistelukentältä vangittuja henkilöitäkin on kohdeltava inhimillisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Hallitus ei voi hyväksyä myöskään sitä, että kansainvälisen oikeuden sitovia normeja, kaikkien vähiten perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia, pyritään sivuuttamaan vetoamalla kansallisen lainsäädännön määräyksiin.

Säännökset suomalaisten sotilasviranomaisien toimivallasta ottaa kiinni ja/tai pidättää henkilö ovat sotilaskurinpitolaissa (331/1983). Säännökset rajaavat sekä sitä, kenet saa ottaa kiinni ja

pidättää, että sitä, kenellä tämä toimivalta on. Näiden säännösten nojalla suomalaiset rauhanturvaajat voivat kansainvälisissä kriisinhallintaoperaatioissa ottaa kiinni ja pidättää toisia suomalaisia rauhanturvaajia, jos laissa määritellyt edellytykset täyttyvät. Operatiivisen tilanteen sitä edellyttäessä suomalaiset rauhanturvaajat ovat lisäksi ottaneet kiinni paikallisia henkilöitä esimerkiksi järjestyksenpitotehtäviin liittyen, esimerkiksi paikallisten kivittäessä rauhanturvaajia tai toista etnistä vähemmistöä olevia henkilöitä.

Suomalaiset rauhanturvaajat suorittavat näitä tehtäviä operaation johdon antamien tehtävien puitteissa ja käskyttämänä. Nämä henkilöt on joko tilanteen lauetta päästetty vapaiksi tai luovutettu toimivaltaiselle viranomaiselle, kuten Kosovossa UNMIK:n siviilipoliisille. Kyse ei näissä tapauksissa ole pidättämisestä, mihin toimivaltaa ei ole, vaan jokamiehen kiinniotto-oikeuteen rinnastuvasta kiinniottamisesta. Kyseisiä henkilöitä ei ole luovutettu Yhdysvaltain sotilasviranomaisille tai muille pakkokeinoja käyttäville Yhdysvaltain viranomaisille.

Afganistanissa suomalaiset rauhanturvaajat suorittavat CIMIC- tehtäviä (civil-military coordination), joihin ei kuulu osallistuminen henkilöiden pidättämistehtäviin. Suomalaiset rauhan-

turvaajat eivät ole Afganistanissa kiinniottaneet tai pidättäneet henkilöitä, joten näin ollen myöskään henkilöiden luovutustilanteita ei ole ollut.

Yleisesti todettakoon, että rauhanturvaamisoperaation mandaatti saattaa sisältää myös erityisiä henkilöiden kiinniottamiseen tai pidättämiseen liittyviä tehtäviä, kuten Entisen Jugoslavian sotarikostuomioistuimen (ICTY) syytteeseen asettamien sotarikollisten osalta Kosovossa.

Puolustusministeriön ohjeistuksen mukaisesti suomalaiset rauhanturvaajat osallistuvat tällaisiin pidätysoperaatioihin tarvittaessa lähinnä toimintaympäristön turvaamistoimin, joista esimerkkinä voidaan mainita alueen eristäminen. Suomalaiset rauhanturvaajat eivät ole osallistuneet varsinaisiin sotarikollisten kiinniotto- tai pidätystehtäviin.

Todettakoon lisäksi, että Kosovossa UNMIK:n kansainvälisellä poliisilla on kiinniotto-oikeus. Kiinniotetut henkilöt toimitetaan tapauksesta riippuen paikalliseen tuomioistuimeen, joka päättää jatkotoimenpiteistä, tai luovutetaan paikallisen poliisin haltuun.

Hallituksen tarkoituksena on toimia operaatioissa myös jatkossa edellä kuvatulla tavalla. Hallitus kiinnittää samoin myös vastaisuudessa erityistä huomiota pidätettyjen ja vangittujen henkilöiden oikeusturvan toteutumiseen.

Helsingissä 29 päivänä syyskuuta 2004

Ulkoasiainministeri Erkki Tuomioja

### ***Till riksdagens talman***

I det syfte som anges i 27 § i riksdagens arbetsordning har Ni, Herr talman, till den minister som saken gäller översänt följande skriftliga spörsmål SS 663/2004 rd undertecknat av riksdagsledamot Minna Sirnö /vänst m.fl.:

*Är regeringen medveten om att chefen för Office of Legal Counsel vid det amerikanska justitieministeriet, som hos oss i viss mån motsvarar justitiekanslern, har ansett att Förenta staternas interna lagstiftning mot tortyr och internationella avtal inte inskränker den amerikanske presidentens rättigheter att bestämma om förhören med fientliga kombattanter,*

*har finländska fredsbevarare i Afghanistan eller någon annanstans överlämnat personer som de tagit fast antingen direkt eller indirekt till de amerikanska militärmyndigheterna eller till andra amerikanska myndigheter som använder maktmedel och*

*vilken kommer inställningen hädanefter att vara till överlämnanden?*

Som svar på detta spörsmål anför jag följande:

Det finns bestämmelser om behandlingen av fångar vid väpnade konflikter i tredje Genèvekonventionen angående krigsfångars behandling och fjärde Genèvekonventionen om skydd för civilpersoner under krigstid från 1949 (FördrS 7—8/1955) samt i det första tilläggsprotokollet från 1977 till Genèvekonventionerna (FördrS 81—82/1980). Också en del konventioner om de mänskliga rättigheterna, särskilt konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (För-

drS 7—8/1976) och konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (FördrS 59—60/1989) innehåller viktiga bestämmelser i detta hänseende.

Personer som kämpat i någon stats armé liksom vissa med dem jämförliga personer åtnjuter skydd som krigsfångar enligt tredje Genèvekonventionen. När det råder oklarhet om en person som blivit skadad på slagfältet har rätt till status som krigsfånge eller inte skall frågan hänskjutas till en behörig domstol. Civilpersoner åtnjuter skydd i enlighet med fjärde Genèvekonventionen. Skyddet gäller också personer som deltagit i strider och i väpnade konflikter blivit häktade av andra än myndigheterna i sin hemstat och inte har rätt till status som krigsfånge.

Vidare gäller artikel 75 i det första tilläggsprotokollet till Genèvekonventionerna personer som anhållits eller häktats av motpartens myndigheter och inte åtnjuter ett mer omfattande skydd enligt Genèvekonventionerna. Skyddet enligt artikeln omfattar sabotörer, spioner och andra som kan kallas illegala kombattanter. Dessa skall under alla omständigheter behandlas humanit. Artikel 75 förbjuder dels mord, tortyr och kroppslig bestraffning av de frihetsberövade, dels allt våld mot deras fysiska och psykiska välbefinnande. Artikeln förbjuder också kränkande av personlig värdighet och förödmjukande eller nedsättande behandling. Personer som gjort sig skyldiga till krigsförbrytelser skall dömas i en opartisk domstol som inrättats på behörigt sätt.

De mänskliga rättigheter, bland annat konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, gäller också vid väpnade konflikter, men när konventioner om humanitär rätt innehåller mer exakta bestämmelser, till exempel om behandlingen av krigsfångar, har de företräde. I artikel 2

i konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning sägs att inga som helst särskilda omständigheter, vare sig krigstillstånd eller krigshot, inre politisk instabilitet eller annan allmän nödsituation får anföras för att rättfärdiga tortyr. Bestämmelserna om de mänskliga rättigheterna och bestämmelserna om humanitär rätt överlappar i många fall varandra, och de förstärker varandra. Grundprinciperna för skydd av den enskilde i folkrätten kan dessutom tillämpas på alla väpnade konflikter oavsett om det finns explicita konventionsbestämmelser om ett visst fall eller inte eller om en part i konflikten har åtagit sig att följa dem eller inte. Denna så kallade Martens-klausul säger att man inte kan utgå från att alla medel är tillåtna bara för att det inte finns en explicit konventionsbestämmelse.

Förenta staterna har ratificerat tredje och fjärde Genève-konventionen, likaså konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Däremot har Förenta staterna inte ratificerat det första tilläggsprotokollet till Genève-konventionerna, men har officiellt bekräftat att landet anser artikel 75 vara bindande enligt sedvanerätten. I en promemoria (22.1.2002) från Office of Legal Council vid det amerikanska justitieministeriet, som spörsmålsställaren hänvisar till, anses det dock att den amerikanske presidenten på grund av den statsinterna lagstiftningen har rätt att göra avsteg från konventionsbestämmelser som är bindande för Förenta staterna. Vidare understryks det att internationell sedvanerätt inte är bindande för presidenten med stöd av den statsinterna lagstiftningen.

Till detta måste sägas att det finns en vedertagen princip inom folkrätten som säger att en stat inte kan avsäga sig folkrättsliga förpliktelser genom att åberopa intern lagstiftning. Detta gäller såväl konventionsbestämmelser som sedvanerätten. Enligt artikel 27 b i Wienkonventionen om traktaträtt kan en part inte åberopa bestämmelser i sin interna rätt för att rättfärdiga sin underlåtenhet att följa en traktat. En stat kan inte heller åberopa sin interna rätt för att undgå att ta ansvar för överträdelser av en förpliktelse. Enligt artikel 3 i

regelverket om statsansvar som har utträttats av FN:s folkrättskommission bestäms den lagvidriga karaktären i en gärning utifrån folkrätten, och detta faktum påverkas inte av att samma gärning inom intern rätt anses vara riktig.

I promemorian från Office of Legal Council utgår man felaktigt från att internationella avtal, där organisationen Al Quaida inte kan vara en icke-statlig aktör, inte skyddar medlemmarna i organisationen. Här bör det också nämnas att bestämmelserna om skydd för den enskilde i konventioner om humanitär rätt inte bygger på ömsesidighet mellan staterna. I promemorian antar man också att personer som inte åtnjuter skydd som krigsfångar enligt tredje Genève-konventionen helt och hållet är undantagna avtalsmekanismerna. Med hänvisning till det ovanstående skall dessa personer i enlighet med fjärde Genève-konventionen dock behandlas som civilpersoner när de har häktats av den ena parten i en konflikt.

Regeringen har med oro noterat uppfattningarna att behandlingen av en häktad person skulle vara beroende av personens rättsliga ställning och har i flera internationella sammanhang uttryckt sin oro för hur personer som tagits till fånga på stridsfält blir behandlade, likaså för andra uppgifter som ger vid handen att fångars mänskliga rättigheter har kränkts. Vidare är det enligt regeringen oroväckande att det har hävdats att det finns en tredje kategori mellan kombattanter och civilpersoner, en kategori som inte har några grundläggande rättigheter och saknar behörighet att få genomgå en rättsprocess. Både civila fångar och personer som tagits till fånga på stridsfält skall behandlas mänskligt och med respekt för deras människovärde. Regeringen kan inte heller godta att bindande normer i folkrätten åsidosätts, allra minst de fundamentala mänskliga rättigheterna, genom att man åberopar bestämmelser i nationell rätt.

Bestämmelser om finländska militärmyndigheters befogenheter att ta fast och/eller anhålla personer ingår i militära disciplinlagen (331/1983). Bestämmelserna begränsar dels vem som får tas fast och anhållas, dels vem som har befogenhet att göra det. Med stöd av bestämmelserna får finländska fredsbevarare vid internatio-

nella krishanteringsoperationer ta fast och anhålla andra finländska fredsbevarare förutsatt att kriterierna i lagen är uppfyllda. När den operativa situationen har krävt det har finländska fredsbevarare dessutom tagit fast personer i lokalbefolkningen bland annat i samband med uppdrag att hålla ordning, till exempel när personer i lokalbefolkningen har kastat sten på fredsbevarare eller på personer som tillhör en etnisk minoritet.

Finländska fredsbevarare utför sådana operationer inom ramen för och på befallning av den operativa ledningen. När situationen lugnat ner sig har de fasttagna personerna antingen släppts fria eller överlämnats till den behöriga myndigheten, som i Kosovo till UNMIK:s civila polis. I dessa fall är det inte fråga om att personerna har blivit anhållna, den befogenheten existerar inte, utan det handlar om fasttaganden som kan liknas vid en allemansrätt att ta fast personer i vissa situationer. Personerna har inte överlämnats till de amerikanska militärmyndigheterna eller till andra amerikanska myndigheter som använder maktmedel.

I Afghanistan utför finländska fredsbevarare CIMIC-uppdrag (civil-military coordination) där det inte ingår att medverka vid anhållan av perso-

ner. I Afghanistan har finländska fredsbevarare inte anhållit någon, och därför har det inte heller förekommit några överlämnanden.

Rent allmänt kan det konstateras att ett mandat för en fredsbevarande operation kan innefatta särskilda uppdrag att ta fast eller anhålla personer, som beträffande de krigsförbrytare i Kosovo som ställts inför krigstribunalen för forna Jugoslavien (ICTY).

Enligt anvisningarna från försvarsministeriet skall finländska fredsbevarare delta i sådana anhållanden vid behov, främst för att säkra omgivningen. Ett exempel på detta är att områden avspärras. Finländska fredsbevarare har inte deltagit i de explicita uppdragen att ta fast eller anhålla krigsförbrytare.

Det bör också noteras att UNMIK:s internationella polis i Kosovo har rätt att ta fast personer. Beroende på fallet ställs de fasttagna inför en lokal domstol, som beslutar om fortsatta åtgärder, eller överlämnas till den lokala polisen.

Regeringen har för avsikt att också i kommande operationer agera på det sätt som redovisas ovan. Vidare kommer regeringen framöver att fästa särskilt avseende vid hur rättssäkerheten för anhållna och häktade personer fullföljs.

Helsingfors den 29 september 2004

Utrikesminister Erkki Tuomioja